

❁ An Lúibín ❁
21 Mí Mheán Fómhair 2006



Gan teanga gan anam?

National languages are useful but also ideological.

Tá Príomh-Aire na tíre seo tar éis a chur in iúl gur chóir do gach duine ar mhian leis cur faoi anseo Béarla a fhoghlaim go snasta tapa (ach Éireannaigh agus Béarlóirí líofa eile a fhágáil as an áireamh). Is í an teanga úd a aontaíonn an Astráil, dar le mo dhuine, agus cé déarfadh nach bhfuil an ceart aige. Deir an Rialtas gur bhreá an rud é tabhairt ar gach imirceach scrúdú a dhéanamh lena dhearbhu go bhfuil caint na tíre ar a thoil aige agus buneolas aige ar leagan éigin oifigiúil de stair agus de chultúr na hAstráile. Is deas an tseift í, cé nach ndearnadh tagairt do na mílte a tháinig i dtír anseo gan aon ruainne den eolas luachmhar sin acu agus a chuir an tír chun cinn. Déanta na fírinne, ba mhinic inimircigh á ghearán nach raibh a ndóthain ranganna Béarla le fáil anseo dóibh, ós acusan ab fhearr a fhios cén gá a bhí leis an teanga. Is críonna an mhaise don Rialtas, mar sin, teacht roimh an ainbhiosán agus gan ligean dó cos a bhualadh ar an bhfód ar chor ar bith mura bhfuil 322 cor cainte aige agus liosta dátaí. Tá baint ag an scéal seo le cúrsaí polaitíochta eile, ach seachnóidh *An Lúibín* an chonspóid.

Is léir sa chás seo go gcreideann na polaiteoirí gur tír gan teanga tír gan anam. Ní hiadsan an chéad dream a chuimhnigh ar an méid sin, ar ndóigh. Cuid de nádúr an duine é teanga a aithint mar chomhartha treibhe, cé go mbíonn an saol beagán níos casta ná sin i ndáiríre. Is féidir leis an Stát (mar a tharla sa Fhrainc) aon teanga amháin a chur i dtreis ar mhaithe leis an idé-eolaíocht, rud nárbh fhéidir a dhéanamh i gCeanada agus an oiread sin Frainciseoirí ann. I dTíomór Thoir thángthas ar chomhréiteach eile: Tetum (teanga chomhchoiteann) an teanga náisiúnta, agus Portaingéilis (teanga na seanmháistrí) an teanga oifigiúil.

Scéal ar leith é scéal na hÉireann, mar gur beag Stát eile a thug tús áite (más ó bhéal féin é) do theanga nach bhfuil ar a dtoil ach ag mionlach beag – céad míle duine, b'fhéidir. Eascraíonn fimínteacht as seo, ach gríosáíonn sé Gaeilgeoirí chun a ndíchill lena thaispeáint gur féidir údarás a chur le treisiú na teanga. I ndáiríre, ní féidir go fiú an ceathrú cuid den tír a chur ag úsáid Gaeilge; b'iontach an rud é dá mbeadh máistreacht ag 10% uirthi – lá nach dtiocfaidh lenár linn. Tá Éire oifigiúil chomh tugtha don idé-eolaíocht leis an bhFrainc i gcúrsaí teanga, ach d'éirigh leis an bhFrainc bua a bhreith le neart slua. Dealraíonn sé anois go bhfuiltear sásta a admháil in Éirinn go mb'fhéidir gurbh fhearrde an teanga gan í a bheith riachtanach sna meánscoileanna, agus gan suim ag formhór na ndaltaí inti – rud a bhaineann go dlúth le dearcadh an phobail.

San Astráil nílimid chomh sáite sin i misteachas teangeolaíochta. Is deacair a áiteamh go bhfuil dúchas na tíre ag brath ar fad ar theanga áirithe atá níos Astrálaí ná aon teanga eile: tá neart teangacha Bundúchasacha ann atá níos sine ná leagan ar bith den Bhéarla agus níos préamhaithe sa tír. Ní féidir teanga éigin a shamhlú le bunbhí an náisiúin gan a bheith dall ar nádúr guagach neamhchinnte na féiniúlachta agus ar bheartú an náisiúin féin. Tá éifeacht phraiticiúil le teanga chomhchoiteann, agus tá a fhios ag an imirceach é sin go maith; ach tá teanga *An Lúibín* chomh hAstrálach ar a bealach féin le canúint 'náisiúnta' ar bith eile.

Sneachta san Afraic

Even in southern Africa the snow can fall.

As Cill Mhantáin ó dhúchas do Mháire Ní Chuagáin. Bhain sí céim amach sa stair agus sa Ghaeilge i gColáiste na Tríonóide agus thug tréimhse ag obair san Afraic. Ar Leosóta, tír bheag i ndeisceart na hAfraice, a thug sí cuairt, agus gan súil aici leis an rud a bhí roimpi. Nuair a bhain sí amach Maseru, príomhchathair Leosóta, bhí sneachta ann. Thug sí féin agus scata eile a n-aghaidh ina dhiaidh sin ar bhaile Malealea, thuas ar na sléibhte, agus an sneachta ag titim i gcónaí.

Seacht gciliméadar ó bhaile Malealea, stop an bus, dúirt an tiománaí go raibh sé róchontúirteach eanúint ar aghaidh agus amach as an mbus linn ar fad. Ar ndóigh, ní rabhamar 100% cinnte faoin tsiúlóid a dhéanamh, ach dúirt an bhean áitiúil in aice linn “Céard eile is féidir linn a dhéanamh?!” Is dócha go raibh an ceart aici, agus leis an meon sin, thosaíomar ag siúl. Seacht gciliméadar a bhí le cur isteach againn agus é iontach fuar agus na málaí an-trom. Glac uaimse é go rabhamar breá sásta baile Malealea agus Malealea Lodge a fheiscint!

Tá an scéal iomlán le fáil ar an iris *Beo* (eagrán Mhí Mheán Fómhair 2006): www.Beo.ie.



Ceardaíocht teilifíse

An advertisement that (like all its kind) reveals more than it says.

Tamall ó shin tháinig *An Lúibín* trasna ar an bhfógra seo i gcomhair Ard-Diplóma i Léiriú Teilifíse. Is beag clár teilifíse a bhféachaimid féin air na laethanta seo (b'fhearr linn leabhar maith) ach is ábhar suime é an dúil sa phroifisiúntacht atá le haithint ar an bhfógra. Tá sé le tuiscint as go bhféadfadh easpa Gaeilge an gnó a bhacadh agus gur fiú an dá thrá a fhreastal. Déantar talamh slán de go bhfuil tábhacht leis an mbosca i gcónaí, d'ainneoin gléasanna nuaghinte amhairc ár linne; ach tá gá leis na scileanna ar aon chuma, agus ní mór don Ghaeilge cos a choinneáil leis an saol. Tugtar le fios go mbeidh postanna in Éirinn do stiúrthóirí agus d'eagarthóirí nua lena gcuid Gaeilge. Ní fios dúinn an bhfuil borradh chomh mór sin i ndáiríre faoin tionscal ar fhód an bhaile. Mura bhfuil, is glas iad na cnoic i gcéin.

Tá an fógra féin measartha saor ó Bhéarlachas, agus ní saothín é *An Lúibín* sna cúrsaí seo (nílimid gan locht sinn féin): ach b'fhearr linn cúrsa a bheartú ná 'forbairt' a dhéanamh air.

Rinne [WIT](#) agus [Nemeton](#) forbairt ar an gcúrsa seo chun céimithe a chuir ar fáil a mbeadh sé ar a gcumas dul díreach isteach i dtionscal na teilifíse. Cuirfidh an cúrsa seo deis ar fáil do scoláirí chun díriú isteach ar stiúru agus eagarthóireacht don teilifís. Cuirfidh an cúrsa seo deis ar fáil do na scoláirí obair i bhfiorthimpeallacht teilifíse agus faoi dheireadh an chúrsa beidh clár teilifíse déanta ag gach scoláire mar stiúrthóir nó mar eagarthóir. Beidh na cláracha seo ar chaighdeán craolta de réir na gcritéar atá leagtha síos ag [TG4](#) agus [RTE](#).

Múinfean an cúrsa trí mheán na Gaeilge, rud a chuirfidh le scileanna teanga na scoláirí. Déanfar é seo trí iad a thumadh i dtimpeallacht oibre as Gaeilge. Ní bheidh aon tuille ar an gcúrsa seo.

Riachtanaisí Iontrála:

- Cáilíocht leibhéal 7 nó níos airde.
- Gaeilge ag leibhéal tuisceana agus comhrá.

Glacfar le hiarrataisí ó dhaoine gan na cáilíochtaí thuasluaite, ach go bhfuil taithí oibre acu sa tionscal agus an cumas cuí Gaeilge.

Déanfar measúnú ar iarrataisí mar seo ó chás go cás. D'fhéadfaí a mholadh d'iarthóirí áirithe cúrsa Gaeilge a ghlacadh chun a gcuid scileanna teanga a fheabhsú, ach na cáilíochtaí eile a bheith acu.



Gaeilge gan mhúinteoirí

The proliferating Gaelscoileanna have been the victims of their own success. It is now hard to find qualified teachers.

Is beag rud is suimiúla ná an t-éileamh atá ar Ghaelscolaíocht in Éirinn, éileamh nach bhféadfadh aon duine a thuar deich mbliana is dhá fhichead ó shin ach a thugann léargas aisteach ar an tír mar atá sí anois. Is iomaí cúis leis – faisean cultúrtha, anáil na hEorpa, an rathúnas nua agus eile – agus is follasach nár tháinig lagú ar an rabharta fós: tá sé Ghaelscoil nua ar tí oscailt. Más ea, tá an oiread sin scoileanna den sórt sin ann anois nach furasta múinteoirí a fháil dóibh.

Is gearr ó rinneadh COGG (foras a thacaíonn le hoideachas Gaeilge) suirbhé ar 106 príomhoidí Gaelscoile. Dúirt 70% díobh gur dheacair dóibh múinteoirí a fháil. Dúirt mórán acu gurbh ábhar imní dóibh an drochGhaeilge a bhí ag cuid de na múinteoirí. Dúirt formhór na bpríomhoidí go raibh orthu múinteoirí a cheapadh go fiú nuair a bhí a fhios acu nárbh fhéidir Gaeilge na múinteoirí úd a mholadh.

Ní nach ionadh, taispeánann an suirbhé nach cainteoirí dúchais iad formhór na múinteoirí sna Gaelscoileanna agus nár múineadh iad trí Ghaeilge iad féin. Moltar go soláthrófaí dianchúrsaí gearra i labhairt agus i scríobh na Gaeilge do mhúinteoirí arb áil leo a gcuid Gaeilge a fheabhsú. Faoi láthair tá 33,000 dalta á múineadh trí Ghaeilge sna bunscoileanna, agus sna Gaelscoileanna a gheofá a bhformhór mór.

Is léir go mbeidh Gaelscoileanna nua á n-oscailt go ceann tamaill mhaith eile, agus is róléir ón nganntanas múinteoirí cé chomh dona is a theipeann ar an ngnáthchóras oideachais cumas Gaeilge a thabhairt don té atá ina ghátar. Ní léargas nua é seo, ach tá íoróin ar leith ag baint leis an scéal mar atá – an t-olc a bhí le leigheas ag bacadh an leighis féin.



Scéalta an Chláir (2)

Two more stories rescued from the fading Irish of Co Clare by Nils Holmar half a century ago.

Dhá scéal faoin nGobán Saor, ceardaí glic ildánach. Nils Holmar a d'fhoilsigh ar *The Dialects of County Clare* iad.¹ Scéalta iad a bhíodh á n-insint ar fud na Gaeltachta, agus fuarthas na leaganacha seo sa bhliain 1946 ó Sheán (Jack) Ó hÉigeartaigh i gCluain an Átha, duine de chainteoirí deireanacha dúchais an chontae. Gaeilge ghonta a bhí aige, cé go raibh rian na meirge uirthi ansiúd is anseo cheal cleachta.

An Craiceann agus a Luach

Dúirt an Gobán Saor lena mhac dol² agus croiceann³ caorach a dhíol.

-Cad a bheidh mé d'iarraidh⁴ air?

¹ *The Dialects of County Clare*, Todd Lecture Series, Volume XX, Part II, The Royal Irish Academy, Dublin 1965.

² = dul

³ = craiceann. Ag freagairt do ghnáthfhuaimniú na canúna atá an litriú.

-An croiceann agus a luach.

Nil aon áit ar chuaigh sé nár d'iarraí aige⁵ cad a bhí sé d'iarraidh air.

-An croiceann agus a luach.

Níor cheannaigh éinne é nó gur casadh an cailín air.

-Cad tá ansin agat?

-Tá croiceann caorach.

-An dá⁶ dhíol atá tú?

-Sea.

-Cad tá tú d'iarraidh air?

-An croiceann agus a luach.

-Tair i leith chugham agus ceannóidh mé é.

Bhain sí an olann den chroiceann agus choinnigh sí an olann agus thug sí dhá phingin dó agus an croiceann, agus dúirt sí leis go raibh an croiceann agus a luach aige.

Cor in Aghaidh an Chaim

Bhí rí ann agus d'oir dó caisleán a dhéanamh. Chuir sé fios ar an nGobán Saor agus chrom sé ar é a dhéanamh. Agus bhí sé réidh ach amháin obair lae agus dúirt sé leis an rí ná beadh sé déanta ceart aige nó go mbeadh aon uirlis amháin a bhí i gcomhra⁷ a mháthar agus dá mbeadh sé sin aige ní bheadh a leithéid de chaisleán in Éirinn le breáthacht agus 'caithfidh mé dul féna dhéint⁸'.

-Nil aon fháil agat dó, a dúirt an rí, mar ba mhéin⁹ leis é a mharú, ach go gcuirfeadh sé a mhac (féin) féna dhéint. Agus do tháine¹⁰ sé go dtí an dtigh agus dúirt sé go raibh an Gobán leis an uirlis a bhí i gcomhra a mháthar a fháil, agus gurbh é an t-ainm a bhí air *Cor in aghaidh an chaim agus cam in aghaidh an choir*.¹¹

-Agus tá seisean sa chomhra agus ligim duit féin é a fháil.¹²

Agus nuair a chrom sé isteach rug an cailín ar a dhá chois agus chaith sí isteach sa chomhra é agus dhún sí an *cover* ar an gcomhra agus chuir sí glas ar an gcomhra. Tháine teachtaire ón gcaisleán ag féachaint cad a bhí ag coimeád moill' air agus dúirt an cailín leis: Ligidh¹³ abhaile úr¹⁴ bpríosúnach agus ligfidh mise abhaile mo phríosúnach. Agus mar sin do bhí.

⁴ = ag iarraidh

⁵ = nach bhfiafrófaí de

⁶ = á

⁷ = cófra

⁸ = faoina dhéin – i.e. faoina choinne.

⁹ = ba mhian

¹⁰ = tháinig

¹¹ Seo an Gobán á chur in iúl go cliste go bhfuil feall déanta air agus gur gá cleas a dhéanamh lena fhuascailt.

¹² An cailín aimsire atá ag caint anseo. Féach gur rud firinsneach atá déanta den uirlis.

¹³ = ligigí

¹⁴ = bhur

Mura mian leat *An Lúibín* a fháil cuir teachtaireacht dá réir chun:
ColinG.Ryan@ato.gov.au.

Colin Ryan